

УДК 631.115.8:658.114.7

ШЕБАНІН В.С., Миколаївський державний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна
ЧЕРВЕН І.І., Миколаївський державний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна
ГАНГАНОВ В.М., Миколаївський державний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

Шебанін В. С. – ректор Миколаївського державного аграрного університету, д.т.н., професор

Червен І.І. – завідувач кафедри організації виробництва та агробізнесу Миколаївського державного аграрного університету, д.е.н., професор

Ганганов В. М. – проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи Миколаївського державного аграрного університету, к.с.-г.н., доцент

КООПЕРУВАННЮ НА СЕЛІ – НАЛЕЖНИЙ РОЗВИТОК

Обґрунтовано необхідність активізації розвитку кооперативних (насамперед – обслуговуючих) сільськогосподарських формувань. Висвітлено досвід як розвинених країн світу, так і України. Зроблено низку пропозицій щодо удосконалення кооперації і зміцнення її структурних формувань.

Necessity of activization of development cooperative (first of all – serving) agricultural formations is proved. Experience both the developed countries of the world and Ukraine. A line of offers concerning improvement of cooperation and strengthening of its structural formations is made.

Здійшене в Україні в останні роки реформування крупних аграрних підприємств призвело до їх розпаду і створення великої кількості дрібних формувань, які не в змозі самостійно забезпечувати ефективне ведення своїх господарств. Певним виходом із цієї ситуації є активний розвиток кооперування.

Кооперація – соціальна економічна категорія, яка виражає відносини між її учасниками в процесі їх співробітництва для досягнення взаємовигідної мети на основі спільного використання ресурсів і справедливого розподілу одержаного ними кінцевого синергетичного ефекту. Вона відіграє особливу роль у взаємозв'язках елементів агробізнесу, дає можливість реалізувати переваги крупного виробництва над дрібним, органічно поєднати особисті, Колективні та суспільні інтереси. Кооперування – важливий шлях до одержання вигоди всіма її учасниками. Це – одна з найбільш вдалих форм організації агропромислового виробництва. Тому у всьому цивілізованому світі переважають формування саме кооперативного типу. Через них проходить від 20 до 100% виробленої сільгосппродукції.

Проблеми ефективного розвитку кооперації в аграрній сфері економіки нашої країни нині знаходяться в центрі уваги наукових досліджень В.Гончаренка, Ф.Горбоноса, В.Зіновчука, О.Крисального, М.Маліка, Л.Молдован та ін. Але слід визнати, що багато пов'язаних з ними питань поки що все ж залишаються недостатньо вивченими, особливо – на регіональному рівні. Саме їх розгляду і присвячено цю статтю.

Дослідження науковців показали, що в Україні кооперативний рух зародився майже 150 років тому. Значний внесок у становлення та розвиток кооперації в Україні зробили українські вчені минулого, насамперед М.Туган-Барановський, А.Жук, Б.Мартос, К.Паньківський, А.Чаянов, С.Подолінський, Є.Храпливий та ін.

Кооперація є основою функціонування відповідних організаційно-правових підприємницьких структур вертикального та горизонтального типів, яка робить виробництво масштабним і забезпечує одержання на одиницю затрат максимуму кінцевого продукту спільної діяльності. Саме вона дозволяє забезпечити захист інтересів товаровиробників. Як свідчить практика, найбільшу користь від неї одержують

фермерські та особисті селянські господарства, які самостійно, поодиноці, не в змозі вирішувати проблеми, що виникають.

В умовах настанні у господарств технічних засобів важлива роль відводиться різноманітним обслуговуючим формуванням, найбільш поширеним з яких в Україні нині є МТС. Але необхідно вказати, що вони в основному надають послуги сільськогосподарським підприємствам. Що ж стосується малих агроформувань і в першу чергу – особистих селянських господарств, то їм ці послуги, як правило, надаються на комерційній основі. Тому за правильним шляхом, на наш погляд, йдуть регіони, в яких почали формуватися кооперативи з використання сільгосптехніки за участю особистих селянських господарств (частіше за все – це багатопрофільні обслуговуючі кооперативи). Через такі кооперативні МТС всі сільгосптоваровиробники, що є їх членами, зможуть за оптовими цінами закуповувати техніку, паливно-мастильні матеріали та запасні частини, за більш низькими тарифами проводити ремонт та обслуговування технічних засобів. Їх насамперед доцільно створювати на базі господарств, що реформуються у дрібні виробничі формування.

Виходячи з накопиченого у світі досвіду, фермерські і особисті селянські господарства повинні створювати перш за все наступні види кооперативів:

- споживчі, які покликані забезпечувати їх необхідними товарами та послугами (до них належать садівницькі і дачні кооперативи, а також ті, що забезпечують селян нафтопродуктами, добривами, засобами захисту рослин тощо);
- кредитні, кошти яких використовуються учасниками для їх потреб;
- збутові, предметом співпраці в яких є спільний збут сільгосппродукції, її переробка і реалізація готових продуктів, вироблених членами таких кооперативів.

Збутові і закупівельні товариства, які виникли як виробничі необхідності для надання допомоги селянину у придбанні сировини і матеріалів та реалізації продукції, О.Чаянов розглядав як основу для створення заготівельно-збутових кооперативів. Під селянською кооперацією він розумів союз господарств і вважав, що господарства, які входять у такий союз, від цього не знищуються, а й надалі залишаються дрібними трудовими господарствами. Сільськогосподарський кооператив він розглядав як доповнення до самостійного селянського господарства, яке обслуговує його [7, с. 77].

До функцій кооперативу, що обслуговує, наприклад, особисті господарства населення, слід включати: забезпечення їх кормами, ветеринарним обслуговуванням худоби та птиці, добривами, засобами захисту рослин і тварин, насінням, надання різноманітних послуг

(транспортних, з обробітку присадибних ділянок технікою та ін.), допомога в реалізації вирощеної продукції.

Найбільш поширеними формами кооперативних відносин є:

- модель, за якою господарюючі суб'єкти об'єднуються на пайових засадах;
- модель у формі спільної діяльності на контрактній основі;
- модель у формі спільного підприємства;
- асоціативна модель, що створюється переважно для координації дій або виконання певних функцій, делегованих їх засновниками [6].

В Україні в останні роки все більшого розвитку набувають різні організаційні форми спільного використання технічних засобів у сільському господарстві – приватні, акціонерні або державні машинно-технологічні станції, що виконують широке коло механізованих робіт, або механізовані загони, у яких концентруються високопродуктивні машини, що спеціалізуються на збиранні урожаїв зернових, кормових та інших культур, цукрових буряків, внесенні добрив, засобів захисту рослин тощо. Такі формування нерідко орендують землю у сільгоспідприємств, на якій виробляють власну продукцію, а також об'єднуються з ними на пайових або акціонерних засадах для створення спеціалізованих обслуговуючих формувань.

Обслуговуючі кооперативи із спільного використання техніки та її ремонту є для фермерів тією структурою, яка має бути створена для поліпшення їх матеріально-технічного становища. Наприклад, в Австрії у такі формування об'єднані майже 90% селянських господарств. Спільне використання техніки знайшло поширення і у Німеччині, де машинні товариства обслуговують до 40% фермерських господарств. При цьому техніка тут видається напрокат. При такому її використанні кожний власник виконує певні роботи за замовленнями інших фермерів [2].

Кооперативи зі спільного використання техніки, як свідчить практика, ефективні лише тоді, коли загальний обсяг виконуваних робіт досягає рівня робочої потужності техніки, використання якої здійснюється спільно.

Перспективною, на наш погляд, є кооперація великих господарств з дрібними фермерськими та особистими селянськими формуваннями. При цьому необхідно, щоб підприємства і господарські організації проводили відповідну організуючу діяльність, яка охоплює процеси виробництва та реалізації продукції всіх галузей дрібних товаровиробників. Таке кооперування спонукає останніх до впровадження сучасних технологій, виконання укладених з партнерами по кооперації угод, використання сучасних методів виробництва, що полегшують працю у сільському господарстві і роблять її більш

ефективною.

При кооперації великих підприємств з особистими селянськими господарствами можна застосовувати сімейну оренду (як у рослинництві, так і у тваринництві). Окремі сім'ї можуть брати в оренду у великих господарств тваринницькі ферми, плодові і виноградні насадження, ділянки овочевих культур, вирощування яких відрізняється високою трудомісткістю. У розпорядження сім'ї може бути передана частина вироблених у великих господарствах сіна, кормового буряку, кукурудзи та інших кормів, необхідних їм для вирощування худоби.

Слід вказати, що у розвинених країнах світу найбільшого поширення набули неформальні, переважно безстатутні форми кооперації, юридичні ж кооперативні структури поширені меншою мірою. Це пояснюється насамперед неоднаковими стартовими умовами і можливостями кооперативних селянських господарств, де не останню роль відіграє стан їхньої ресурсної бази і психологічний настрій на той чи інший вид кооперації самих фермерів. Слід вказати, що і в Україні здебільшого створюються неформальні виробничі об'єднання, в яких економічні відносини між учасниками налагоджуються на товариській основі – простій усній домовленості партнерів [3, с. 185-186].

Одним з головних напрямків кооперації в аграрній сфері Росії є споживча сільськогосподарська кооперація (у вигляді кооперативів та їх союзів). Ці некомерційні організації, як свідчить досвід Оренбурзької та деяких інших областей Росії, сприяють забезпеченню росту ефективності сільськогосподарського виробництва. Запорукою успіху в їх діяльності є активна взаємодія з агросервісними підприємствами та організаціями, розвиток маркетингу, правове забезпечення, розповсюдження досягнень науки і техніки. У зв'язку з відсутністю ефективної банківської системи, що обслуговує аграрний сектор економіки, фінансово-кредитне їх забезпечення здійснюється за допомогою сільськогосподарських споживчих кооперативів, учасниками яких є агротоваровиробники, підприємства малої переробки, сільське населення, приватні підприємці, що мають первісні оборотні засоби. На увагу заслуговує і досвід Росії щодо створення "Союзу сільських кредитних кооперативів", до складу якого входять 95 таких

формувань з 29 її регіонів [1].

На жаль, процес формування в Україні системи сільськогосподарських кооперативів розвивається досить повільними темпами, далекими від бажаних. Створення кооперативів стримують: законодавчо передбачені вступні внески тільки грошима в рівних частках; один вирішальний голос незалежно від величини паю не зацікавлює членів у додаткових внесках на розвиток підприємства; при виході з кооперативу його член має право лише на повернення пайового внеску, при цьому він не може пропорційно розміру свого паю одержати частину майна юридичної особи, що збільшується за рахунок приросту неподільного фонду; не повертається також і вступний грошовий внесок (виняток становить лише ліквідація кооперативу, коли залишене після розрахунків майно розподіляється пропорційно до майнових внесків) [5, с. 199-200]; неприйняття податковими службами на місцях безприбуткового статусу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з одночасним вилученням у них податків і на прибуток, і на додану вартість; відродження і становлення кооперативного сектору в аграрній сфері АПК, на відміну від розвинених країн світу, відбувається без належної державної підтримки. Зокрема, поки що не вирішено питання державної цільової фінансової підтримки сільськогосподарських кооперативів (лізинг, участь у приватизації державних підприємств, створення спеціального фонду підтримки кооперативного руху в сільському господарстві на зразок Державного фонду підтримки фермерів тощо). Проблематичним є також інвестування кооперативного сектору. У цьому плані перспективним є формування мережі кооперативних банків та кредитних спілок [4].

Кооперативна форма господарювання повинна зайняти важливе місце у піднесенні національної економіки, виході її з кризового стану, бо в умовах великої конкуренції сільськогосподарські товаровиробники самотійно не в змозі протистояти посередницькому бізнесу. Ураховуючи вказане, держава покликана забезпечити законодавчу підтримку і регулювання діяльності кооперативних формувань.

Допомога з боку держави формуванню кооперативів усіх видів і форм вимагає розроблення науково обґрунтованої системи

ЛІТЕРАТУРА

1. Головань А. Кредитная кооперация: проблемы и перспективы // АПК: экономика, управление. – 2001. – №11. – С.48-54.
2. Єрмоласва М.В., Скиданенко Ю.Д. Про кооперування фермерських господарств // вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2004. – №2. – Т.2. – С. 127-131.
3. Збарський В.К. Менеджмент малого бізнесу: Навчальний посібник. – К.: ДАКК, 2006. – 361 с.
4. Зіновчук В.В. Особисті формування матеріально-технічної бази сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів // Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті. – К.:ІАЕ УААН. – 2001. – С. 196-200.
5. Кириленко І.Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи. – К.: ННЦ “ІАЕ”, 2005. – 338 с.
6. Фіщук О.М. Економічні основи ефективності сільськогосподарського виробництва // Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання: Кол. монографія / за ред. П.Т.Саблука, В.Я.Амбросова, Г.Є.Мазнева. – К.:ІАЕ, 2001. – 831 с.
7. Чаянов О.М. Основные идеи и формы организации сельскохозяйственной кооперации. – 2-е изд. – М.: Книгосоюз, 1927. – 338 с.